

TÜRK-İŞ'İN 3 OCAK 1991 GENEL EYLEMİ

5 Ocak 2023

Yıldırım Koç

Türkiye ekonomisinin giderek derinleşen son krizinin henüz başlarındayız. Kanserin ilk aşamalarında yüksek dozlu ağrı kesicilerle hastalığın sıkıntıları geçici olarak giderilebilir. Ancak gereken tedavi yapılmadığı için hastalık hızla ilerler. Bilinçsiz ve hastalığı kendisine yakıştıramayan kanser hastası, ağrılarının azalmasından memnun bile olabilir, ağrı ilaçlarıyla tedavi olabileceği umuduna kapılabilir. Ekonomimiz aynı durumda. Hastalık ilerliyor. Giderek daha yüksek dozlu ağrı kesiciler kullanılıyor. Sorunları geçici olarak çözüme kavuşturulan bazı kesimler de hayatından memnun gözüküyor. Ancak ekonomik kriz özellikle seçimlerden sonra ağrı kesicilerin işe yaramadığı bir aşamaya gelecek.

Kitleleri eğiten hayattır; onları harekete geçiren mutlak yoksullaşma ve zayıf siyasi iktidar algısıdır. Aç tilki fırın yıkar, sözü boşuna söylenmemiştir. Kitleler, oturdukları minder tutuşunca ve ayağa kalktıklarında başarı şansını hissederlerse, kendiliklerinden ayağa kalkar.

Türk-İş'in 3 Ocak 1991 günü gerçekleştirdiği eylem, hastalığın kanser olmadığı koşullarda, tedavinin etkili bir biçimde yapılmasını sağlayan önemli bir girişimdi.

Türkiye işçi sınıfı tarihinin 1968-1970 dönemi de, 1989-1991 dönemi de çok ilginçtir.

Türk-İş'in 3 Ocak 1991 eylemi, 1988 yılı başlarında yayımlanan MİT raporunda hakkında MİT ajanı olduğu iddiaları bulunan (Hürriyet, 21.2.1988) Şevket Yılmaz'ın genel başkanlığında gerçekleşti. Bu eylemin ertesi günü Zonguldak'taki Türkiye Taşkömürü İşçilerinin Genel Maden-İş Sendikası'nın önderliğindeki Zonguldak-Mengen yürüyüşü başladı. 1989-1991 döneminin büyük eylemleri ve yaklaşan genel seçimler sayesinde, 1991 toplu iş sözleşmeleri ile 12 Eylül 1980 darbesi sonrasındaki maddi kayıplar fazlasıyla telafi edildi.

1989 Bahar Eylemleri, ciddi bir mutlak yoksullaşmanın ardından ANAP iktidarının zayıfladığının ortaya çıkmasıyla tetiklendi.

29 Kasım 1987 günü yapılan genel seçimlerde ANAP'ın oyu yüzde 36,3'e gerilemişti; ancak seçim sistemi sayesinde 292 milletvekili çıkarabildi. SHP, yüzde 24,8 oyla 99 milletvekili, DYP de yüzde 19,1 oyla 59 milletvekili çıkarabildi. 26 Mart 1989 günü yapılan yerel seçimlerde SHP birinci parti oldu ve İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediye başkanlıklarını aldı. İl genel meclisi seçimlerinde SHP'nin oy oranı yüzde 28,7 oldu. DYP yüzde 25,1 oranında oy alırken, ANAP'ın oyları yüzde 21,8'e geriledi.

Mutlak yoksullaşma ve zayıf siyasi iktidar algısı birleşince, o güne kadar "eylem" sözcüğünü komünistlik kabul edenler dahil, yüzbinlerce işçi ekme kavgası için sokaklardaydı.

1990 yılı da grev ve direnişlerle geçti.

Türk-İş ve bağlı sendikaların bazıları 1990 yılının ilk aylarında çeşitli mitingler düzenlediler.

7 Şubat 1990 günü Türkiye Maden-İş Sendikası'nın örgütlü bulunduğu Yeniçeltek Kömür Ocağı'nda grizu patlaması nedeniyle 69 işçi hayatını kaybetti. Türk-İş Yönetim Kurulu, bu iş kazasını protesto etmek amacıyla, 12 Şubat 1990 günü tüm ülkede saat 10'da iki dakikalık saygı duruşu düzenledi. Genel Maden-İş Sendikası da Zonguldak'ta İnsana Saygı Mitingi ile iş kazasını protesto etti.

Çeşitli nedenlere bağlı olarak Adana'da Türk Harb-İş ve İstanbul'da da Kristal-İş tarafından mitingler yapıldı, bu dönemde yaygınlaşan işçi çıkarmalar protesto edildi.

25-28 Aralık 1990 günleri ise, MESS üyesi işverenlerin işyerlerinde Türk-Metal, Özdemir-İş ve Otomobil-İş sendikaları greve başladı. Metal işkolunda greve çıkılan işyerlerinde çalışan işçi sayısı 100 bine yakındı.

Türk-İş'in tarihinin en başarılı ve cesur eylemlerinden biri, Şevket Yılmaz'ın genel başkanlığı döneminde, 3 Ocak 1991 tarihinde gerçekleştirilen bir günlük işe gitmeme eylemidir.

Türk-İş'e bağlı sendikaların genel merkez yöneticileri ve 752 şube başkanı 20 Aralık 1990 günü Ankara'da Gölbaşı Sineması'nda bir toplantıya çağrıldı. Bu toplantıda, Türk-İş Başkanlar Kurulu'nun 20 Aralık 1990 günlü bildirisini kamuoyuna açıkladı.

Bu bildiride yer alan taleplerin bazıları şunlardı:

“İşten çıkarılmaların derhal durdurulmasını, istihdam güvencesinin süratle yargı denetimi altında sağlanmasını, işsizliğin çaresizlik olmaktan çıkarılmasını;

“Tüm grev yasaklarının derhal kaldırılmasını;

“Tüm çalışanların, işçilerin, geniş halk kesimlerinin sırtına yüklenen adaletsiz vergilerin kaldırılmasını, vergilendirmede sür’atle adaletin ve hakkaniyetin sağlanmasını;

“Düşünce, anlatım ve inanç özgürlüğü önündeki engellerin süratle yok edilmesini;

“Sosyal hayatımızı felakete, ekonomik hayatımızı korkunç bir dengesizliğe sürükleyen adaletsiz paylaşımın derhal durdurulması ve düzeltilmesini sağlayıcı önlemler alınmasını;

“Temel insan hakları ve özgürlükleri ile işçi hak ve özgürlükleri önündeki engellerin süratle kaldırılmasını;

“Cumhuriyet ve demokrasinin temel unsuru laiklik ilkesinin özenle korunmasını tesbit ve talep etmektedir.”

Şevket Yılmaz da bu kararın okunmasının ardından yaptığı konuşmada şunları söyleyerek işçilere mesaj verdi:

“Bu karar ışığında 3 Ocak 1991 günü ben çalışmayacağım. İşbaşı yapmayacağım. Üretimden gelen gücümü kullanacağım. Benim üretimi durdurmam nedeniyle, başta hükümet olmak üzere, MESS başkanlığından edindiği alışkanlıkla Cumhurbaşkanı ve işverenler telaşa kapılıp, baskı ve tehditlere tevessül edebilirler. Bir defa Anayasayı çiğnemekle bir şey olmayacağını söyleyenler, benim gibi o gün işe gitmeyenleri yasaları çiğnemekle suçlayabilirler. Baskı yöntemleri geliştirebilirler. Buradan onlara sesleniyorum; sakın bir yanlışlık yapmasınlar. Herkes aklını başına toplasın, bugüne kadar isteklerine kulak asılmayan bizlerin haklı tepkisi karşısında duyarlı olsunlar. Sakın ha, bir tek kişinin bile kılına dokunmaya kalkmasınlar. Aksi takdirde çıkacak olayların sorumluluğu bizim olmayacaktır. Hiçbir tehdit, hiçbir baskı bu kararımızı değiştiremez. Bunu böyle bilmelerini istiyorum.”

Gölbaşı Sineması’ndaki toplantıya katılanlar daha sonra Maltepe’den Anıtkabir’e kadar bir yürüyüş yaptılar.

Türk-İş’in bu kararına ilk tepki, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin 21 Aralık 1990 günü açtığı soruşturma oldu. Hükümet, 26 Aralık 1990 günü yaptığı toplantısı sonrasında, eylemin yasadışı olduğunu iddia etti. Sert bir genelge yayımlandı. İşe gelmeyenlerin işten atılması ve mahkemeye verilmesi istendi.

Kamu işveren sendikaları ise bu eyleme ilişkin ihtiyati tedbir kararı alınması için Ankara İş Mahkemelerine dava açtı.

Kamuoyu Türk-İş’in eylemine büyük destek verdi. Özellikle DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel’in 2 Ocak 1991 günü yaptığı açıklama, bu eylemin meşruluğunun sağlanmasında etkili oldu. Süleyman Demirel’in açıklaması şöyleydi:

“DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel de, ‘Kötü idareye karşı olan tepkiye destek veriyoruz,’ dedi. Demirel, dün parti genel merkezinde gazetecilerin konuya ilişkin sorusunu yanıtlarken, eylemin genel grev değil, üretimden gelen gücü ortaya koyma olduğunu belirtti ve şunları söyledi: ‘Yüzbinleri nasıl cezalandıracaksınız? Yüz binlerin bu çeşit harekete kalkması, fiili suç bile sayılsa, bu, kanunu işlemez hale getirir. Yöneticiler, yüz binleri cezalandırmayı düşüneneğine, işçiyi bu noktaya getiren nedenleri ortaya koysun, onlara ilgi gösterebilir. Çankaya sakini Sayın Özal, televizyonda dakikalarca övünüyor. Bu boş övünme yerine milyonların sıkıntısına eğilsin. İşçi eylemi, sıkıntı içindeki milyonların tepkisine tercümandır. Bu nedenle, herkes bu olaya sıcak bakıyor, tabii biz de sıcak bakıyoruz.’” (Milliyet,3.1.1991)

Bu tarihte yürürlükte bulunan 1475 sayılı İş Kanununun 17. maddesine göre, bu tür yasadışı eylemler işten tazminatsız olarak çıkarılma nedeni sayılabildi; ancak işverenlerin bu yetkisini 6 işgünü içinde kullanması gerekiyordu. Genel eyleme enerji, banka, demir-çelik fabrikaları ve kampanyanın sürdüğü 12 şeker fabrikası işçileri dışında yüzde 75-80 düzeyinde bir katılım oldu. Bu eylem nedeniyle yalnızca birkaç özel sektör işyerinden işçi çıkarıldı. Hükümet yaygın biçimde işçi çıkarmaya cesaret edemedi. Süleyman Demirel’in sözleri de “eylemlerin meşruluğu” konusunda daha sonraki yıllarda sık sık kullanıldı.